

enfonsats publicats, detalla les conclusions de Dressel sobre les àmfors 2-4 dels dipòsits trobats a la fossa de Castro Pretorio, a Roma, i també el material del segon mur d'àmfors trobat a Cartago. Tot plegat li permet dibuixar una explicació econòmica del funcionament dels mercats del vi de la Mediterrània occidental del segle I dC.

Dins d'aquesta explicació, cobra una importància cabdal la Laietània romana, com a àrea originària i més important del boom econòmic del vi de l'àrea catalana. En aquest sentit, divideix els centres productors de la Laietània en dos grans sectors, amb dinàmiques diferents: l'oriental, centrat aproximadament en els territoris de les ciutats de *Barcino* i *Baetulo*, i l'occidental, centrat en els territoris d'*Iluro* i *Aqua Calidae*. Potser caldria precisar millor el límit que estableix, ja que en el petit mapa que reproduïx sembla que tot el Maresme sud quedi dins de l'àrea oriental, és a dir, dels centres que superen la crisi del primer quart del segle tot optant per oferir una bona qualitat per sobre de la quantitat i el baix preu. Creiem que terrisseries com la de Torre Llauder (Mataró), Can Portell (Argentona) o Ca l'Arnau (Cabrera de Mar) entren en crisi i desapareixen en el segon quart del segle I dC, mentre que la de la Gran Via - Can Ferrerons (Premià

de Mar) segueix produint en el segon quart del segle. En tot cas, aquestes són petites precisions que s'hauran d'anar fent, per bé que no desmenteixen cap de les interessantíssimes conclusions del treball.

La nova proposta de model cronotipològic haurà de ser acceptada pels investigadors. A més es decanta per recuperar la denominació de vi laietà i àmfors laietanes exclusivament per a la producció originada entre la vall de la Tordera i la del Llobregat, mentre que defensa reservar la denominació de vi tarraconense i àmfors tarraconenses per al vi de Tàrraco, com també ha suggerit Ramon Jàrrega. A partir d'ara, doncs, els investigadors podran afinar millor les cronologies, a més d'emmarcar millor les produccions de vi que atesten, dins del marc de la producció i dels mercats de consum de l'època.

Marta PREVOSTI

ALFARO, Carmen; TELLENBACH, Michael i ORTIZ, Jónatan (2014): «Production and trade of textiles and dyes in the Roman Empire and neighbouring regions». *Purpureae Vestes*, IV. Universitat de València.

És un goig veure com la Universitat de València, amb la sèrie *Purpu-*

reae Vestes, lidera una de les fites de referència dels estudis del tèxtil de l'antiguitat. Carmen Alfaro Giner va iniciar els simposis que han donat lloc a aquestes publicacions, el 2002, i des d'aleshores s'han anat celebrant en diferents llocs de la Mediterrània. L'edició que ens ocupa havia tingut lloc a València, el 2010, en el marc del Museu Nacional de Ceràmica i de les Arts Sumptuàries González Martí i es va publicar el 2014. Tot i que no és pas el volum més important dels quatre editats, és de seguiment obligat per als interessats en la matèria.

Dins de l'arqueologia de l'antiguitat, el tèxtil és un camp d'alt nivell d'especialització, que més enllà de l'arqueologia mateixa, requereix uns coneixements tècnics elevats d'enginyeria tèxtil, d'etnografia, de química o de biologia. Els teixits són un capítol fonamental dins de l'economia de qualsevol societat ja que, després dels aliments, ocupen el segon lloc en el volum de producció, comerç i consum. Amb tot, probablement degut a la precarietat de les restes que se n'han conservat, no són pas molts els arqueòlegs que s'hi han dedicat. La dificultat dels estudis i l'alta especialització que requereix també deuen haver jugat en desfavor. Ara bé, cal dir que tot i el menyspreu que van sofrir els tèxtils antics en el segle XIX, amb honorables excepcions, en el segle XX,

especialment a partir de la meitat del segle, han centrat l'atenció des de la història de la tecnologia i han donat lloc a una especialització dins de l'arqueologia. Carmen Alfaro Giner ha estat la pionera a l'Estat Espanyol d'aquesta professionalització d'alt nivell tècnic dins de la investigació arqueològica del tèxtil.

Els simposis *Purpureae Vestes* han esdevingut un dels fòrums de referència d'aquests estudis, ja que reuneixen estudiosos del més alt prestigi i es preocupen de presentar temes punters, d'actualitat i d'interès de la matèria. S'han centrat d'una banda en l'estudi de les restes de teixits, dels seus materials, les tècniques amb què estan fets, i d'altra banda en l'estudi dels tints, entre els quals excel·leix la mítica porpra, que ha donat nom a la sèrie.

Aquestes publicacions van ser una base important per a l'equip de la professora Alfaro per formar part del projecte europeu *DressID: Clothing and Identities: new perspectives on textiles in the Roman Empire* (2007-2012), amb col·laboradors de Copenhaguen, Sheffield, Brussel·les, Viena i Creta, sota la coordinació de Michael Tellenbach dels Reiss-Engelhorn-Museen, de Mannheim. En aquest projecte, més enllà de la tècnica, els estudis es van enfocar en les identitats socials antigues que pro-

jecten els tèxtils, en l'expressió de religió, professió, ètnia, estatus social o de gènere que transmeten els vestits. Ara bé, tot i que els volums III i IV de la sèrie s'han produït amb el projecte en vigor, essencialment hi seguim trobant temes molt tècnics. Cal reconèixer que costa molt de fer deduccions socials a partir de les restes que ens aporta l'arqueologia amb tanta gasiveria. Les fonts escrites segueixen proporcionant la informació més àmplia i fidedigna, motiu pel qual en aquests volums sol haver-hi articles que n'analitzen aspectes. En el volum actual, F. J. Casinos Mora examina la restricció de vestits de luxe que fan els passatges 10.3 i 10.4 de la llei de les dotze taules, a Roma, una prohibició que posava un fre prudent a l'expressió ritual del dolor en els funerals, que havia cristal·litzat en la crema de vestits sumptuosos a la pira funerària del difunt. Manuel Albaladejo Vivero i Manel García Sánchez tracten del comerç de matèries primeres tèxtils i tints de luxe que arriben a l'Imperi romà procedents de la Xina i l'Índia, a partir de l'època d'August, i que, segons els corrents moralitzants que van alçar-se en contra d'aquests dispendis, contribuïen a provocar la *molitia*. És interessant comprovar una vegada i una altra com els valors del món romà sempre intentaven exercir un control per mantenir el sistema en

uns nivells que garantissin l'autoreproducció i l'estabilitat. Prou sabem, però, que no es va pas aconseguir i que el sistema va anar canviant, es va anar degradant, segons uns, evolucionant, segons uns altres, fins a la destrucció.

Aquest volum també aporta un tema no gaire tractat en els anteriors, com és el de l'experimentació actual amb telers que reproduïxen els antics. Ida Demant explica com es va elaborar la rèplica dels vestits de la Dama de Baza, dins d'un projecte amb Carmen Alfaro. Les dues túniques es van fer en lli i la capa en llana, amb la forma semicircular donada directament en un teler vertical. Les vores amb la franja decorada es van teixir amb targetes perforades sobre la base dels fils de l'ordit que sobresortien.

Una sèrie de contribucions gira entorn d'Eivissa i el projecte Timeo, presentat per Carmen Alfaro, Benjamí Costa i Jónatan Ortiz, que estudia la producció i comercialització de la porpra a l'illa. Presenten la hipòtesi que s'exportés no en forma de tint sinó de llana tenyida, per la qual cosa han estat investigant en la ramaderia i la producció de la llana a Eivissa. Els resultats no són pas concloents i necessitaran encara força més feina. El tema s'amplia amb l'estudi etnogràfic de María Antón Peset sobre el

pastoralisme i el treball de la llana a l'Eivissa contemporània, i el d'Antoni Ferrer Abárzuza sobre la producció de teixits i tints a Eivissa des de l'edat mitjana fins a la contemporània. A l'apartat de tints també es recull una contribució derivada d'aquest projecte de M.ª Julia Martínez García, que estudia la gran riquesa de plantes tintòries que es troben actualment a l'entorn ramader del Pou des Lleó, a Sant Carles de Peralta. Aquest és un aspecte interessant, perquè si hi havia una producció de llana important a Eivissa, es necessitaven altres tints alternatius a la porpra, tan exclusiva i costosa.

Laura Rodríguez Peinado i Ana Cabrera Lafuente donen un estat de la investigació sobre els teixits coptes en les col·leccions espanyoles, amb detalls sobre la metodologia unificada que hom segueix, que caracteritza les matèries primeres, les tècniques de fabricació, la decoració, la funció, els sistemes de producció i el context històric. L'article representa una interessant visió de conjunt i estat de la qüestió.

S'analitzen també algunes troballes singulars de teixits, d'interès per als especialistes, com una pell d'ovella d'una tomba cristiana de la necròpolis de l'oasi de Kharga, al desert oriental d'Egipte, els teixits d'època visigoda trobats a la cova de Riocueva, Hoz-

nayo, Cantàbria, la tela que embalava un dipòsit votiu romà a Reims-Tramway. S'inclou un article sobre una nova tècnica científica que s'aplica per conèixer l'origen de la llana (per la mesura d'isòtops de l'estronci).

La part dedicada als tints se centra força en la porpra. Obre bones expectatives la descripció del nou disseny d'una base de dades per traçar les rutes comercials de la porpra a Grècia, per part de Dora Constantinidis i Lilian Karali. Carmen Alfaro i Dimitra Mylona estudien els mètodes de pesca dels mol·luscs de la porpra a Grècia, a l'època grega i romana. Tot fent una síntesi de la informació que proporciona l'arqueozoologia, les fonts i l'etnografia, arriben a descriure com es pescaven amb nanses, salabrets i busseig. Altres contribucions se centren en jaciments arqueològics d'indústries de porpra (Metrouna, Marroc) o bé en l'anàlisi de tèxtils teinyits amb ella (Strozzacaponi, Perugia/Corciano).

Però també es recullen articles sobre altres colorants usats a l'antiguitat. Isabella Benda-Weber fa una síntesi sobre el safrà, on dóna una visió retrospectiva de la informació de les fonts escrites romanes, que la fan remuntar a les gregues i a estirar el fil fins a l'Egeu de l'edat del bronze. Aquest color d'herois, déus i reis guarda connotacions sagrades, de

prosperitat, de luxe i reminiscències de l'Orient. D'altra banda, Philippe Bogard i altres aporten els resultats d'arqueologia experimental realitzada amb el blau pompejà, en un dipòsit de tint blau del taller romà V,1,4 de Pompeia, amb l'ús de la *Persicaria tinctoria*. Es demostra que aquest taller estava dotat per preparar pigments en tina de fermentació, com els tan coneguts d'indi, amb una tècnica que no es va tornar a desenvolupar fins a la fi del segle XVIII. Una vegada més, es comprova l'alt nivell de coneixement tècnic dels romans.

El darrer simposi, el *Purpureae Vestes V*, es va celebrar a Montserrat el 2014, i va estar adornat amb la presentació de l'extraordinària col·lecció de teixits coptes que conserva el monestir, en una magnífica exposició temporal. Esperem que aviat aparegui el volum corresponent, ara que també ja està anunciat que el *Purpureae Vestes VI* es reunirà a Pàdua l'octubre de 2016.

Marta PREVOSTI